

2. Abaschnik W.A. Hans Kelsens Werk in der sowjetischen, russischen und ukrainischen juristischen und rechtsphilosophischen Literatur des letzten Drittels des XX. Jahrhunderts / Manuskript. – Wien : Hans-Kelsen Institut. – 2002. – 50 S.

3. Абашнік В. Примітки та післямова перекладача [до статті Ганса Кельзена «Чи є специфічна «юридична» логіка?»] // Наукові записки Харківського економіко-правового університету / Збірник наукових статей. – Харків : ХЕПУ. – 2008. – №1 (6). – С. 136-138.

4. Абашнік В. Ганс Кельзен – видатний австро-американський юрист з українським корінням // Філософія права і загальна теорія права / Науковий журнал. – 2012. – №1. – С. 244-249.

5. Абашнік В.О. Ганс Кельзен про демократію та громадянське суспільство // Методологічні засади розбудови громадянського суспільства в Україні. Матеріали міжнародної міжвузівської наукової конференції (м. Харків, 5-6 жовтня 2012 р.) / [За ред. проф. П.І. Орлова]. – Харків: Харківський економіко-правовий університет. – 2012. – С. 52-55.

6. Абашнік В. Поняття «грунтова норма» у Ганса Кельзена // Філософія права і загальна теорія права / Науковий журнал. – 2012. – №1. – С. 257-264.

7. Кельзен Г. Функція конституції / Переклад з нім. Володимир Абашнік // Наукові записки Харківського економіко-правового університету / Збірник наукових статей. – Харків : ХЕПУ, 2011. – №2 (11). – С. 104-112.

8. Kelsen H. Allgemeine Staatslehre / Hans Kelsen. – Wien : Österreichische Staatsdruckerei, 1993. – XVI, 433 S.

9. Kelsen H. Reine Rechtslehre. Mit einem Anhang: Das Problem der Gerechtigkeit. Zweite, völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage / Hans Kelsen. – Wien : F. Deuticke, 1960. – XII, 534 S.

10. Kelsen H. Vom Wesen und Wert der Demokratie / Neudruck der zweiten, umgearbeiteten Auflage von 1929 / Hans Kelsen. – Aalen : Scientia. – 1963. – VII, 119 S.

11. Kelsen H. Das Problem des Parlamentarismus / Hans Kelsen. – Wien und Leipzig : Wilhelm Braumueller, 1925. – 44 S.

12. Kelsen H. Verteidigung der Demokratie / Hans Kelsen // Blaetter der Staatspartei. – 2. Jahrgang. – 1932. – S. 90-98.

УДК 340.12(075.8)

ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Андрєєв Д. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри філософії права

та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ

Анотація: У статті визначено нагальність з'ясування питань, пов'язаних із сучасним розумінням сутності «правового ареалу», тобто безпосередньо поняттям правового простору. Запропоновано розглядати правовий порядок як проєкцію родового індивіда, що асоціюється зі спільнотою індивідів, які об'єдналися. Правовий порядок складається з державних і приватних інститутів, норм і законів, які регулюють суспільне життя. Зазначено, що правовий порядок є регулятором міжлюдських стосунків, який відкриває можливість філософського осмислення людини як громадянина, а також її прав і обов'язків. Окремо досліджено соціальні норми, які виступають структурним елементом соціального порядку і виражають його функціональну направленість. Доведено, що правовий порядок є феноменом, завдяки переплетінню в ньому нормативного і ціннісного змісту права.

Ключові слова: соціум, соціальний простір, соціальний порядок, правовий порядок, риси правового порядку, права реальність, стандарти суспільного життя.

Аннотация: В статье определяется назревшая необходимость выяснения вопросов, связанных с современным пониманием сущности «правового ареала», то есть непосредственно понятием правового пространства. Предлагается рассматривать правовой порядок как проекцию родового индивида, который ассоциируется с общностью объединившихся индивидов. Правовой порядок состоит из государственных и частных институтов, норм и законов, регулирующих общественную жизнь. Определяется, что правовой порядок является регулятором межличностных отношений, открывающий возможности философски осмыслить человека как гражданина, а также его права и обязанности. Отдельно исследуются социальные нормы, которые выступают структурным элементом социального порядка и выражают его функциональную направленность. Доказано, что правовой порядок является феноменом, в связи с переплетением в нем нормативного и ценностного содержания права.

Ключевые слова: социум, социальный простор, социальный порядок, правовой порядок, черты правового порядка, правовая реальность, стандарты общественной жизни.

Annotation: The article examines the urgent need for analysis the issues related to the current understanding of the nature of the «legal area», in other words legal framework concept. This paper suggests considering a legal order, as a projection of a generic individual, which is associated with a community of united individuals. The legal order consists of public and private institutions, rules and laws that govern public life. The article defines that the legal order is a regulator of interpersonal relations, which opens the possibility to give a meaning to a man philosophically, as a citizen, as well as his rights and duties. The social norms, which are a structural element of the social order and express its functional orientation, are examined separately. We prove that the legal order is a phenomenon due to the interplay between normative and value content of the right in it.

Key words society, social space, social order, features of social order, legal reality, standards in public life.

Сучасна вітчизняна філософсько-правова думка прагне дати остаточні відповіді на «вічні» запитання. Таке прагнення «реанімованої» сфери теоретичного

знання цілком виправдане: ми намагаємося надолужити втрачене. До таких «вічних» питань філософії права можна віднести і проблеми, пов'язані із з'ясуванням сутності «правового ареалу», тобто безпосереднього правового середовища, або правового простору.

© Андрєєв Д.В., 2013

Осмилення проблеми правового простору вже мало місце у суспільствознавчій думці, зокрема, відомі доробки таких авторів, як М. Вебер, Т. Парсонс, Ю. Крисюк та ін.

Розгляд феномену правового порядку неможливий без окреслення його буттєвого контексту – соціального простору. Враховуючи ту обставину, що соціальний порядок одночасно є складовою порядку світобудови і сам є сукупністю соціальних підпорядків (економічного, політичного, наукового, правового тощо), його дослідження повинне враховувати широкий спектр людських вимірів соціального порядку і дій людей щодо його підтримання. Можна стверджувати, що соціальний порядок існує там, де суспільство неоднорідне, складається із різних груп, класів, каст та інших соціальних утворень, які мають не лише різні, а взаємопротилежні інтереси. М. Ковалевський, російський мислитель кінця XIX століття, вважав, що соціальний порядок базується на солідарності членів суспільства, а також у формі їх об'єднань професій тощо. А солідарність засновується на розподілі праці, системі загальних потреб і цілей, на усвідомленні взаємної залежності, компромісах [1, с. 3].

Прагнення зрозуміти складний соціальний порядок і правовий зокрема, а також місце і роль людини в ньому характерне для європейців різних соціокультурних епох. Воно знайшло відображення у теоретичних роботах європейських мислителів, які прагнули обґрунтувати призначення порядку для реалізації права і прав людини. Якщо в доіндустріальному суспільстві соціальний порядок детермінується зовнішніми, метафізичними чинниками (Космос, Бог), то в сформованому індустріальному суспільстві значущість порядку визначається розвитком техніки, науки і культури. На цьому загальному культурному фоні проблема відношення людини до порядку відходила на другорядний план. XX ст. дає нам трактування порядку як гаранта збереження людського життя, як такої форми суспільного буття, що є необхідною для збереження людських і суспільних ресурсів. Сучасні підходи в дослідженнях порядку представлені правознавчими, політологічними, соціологічними і філософськими напрямками.

Основні теорії осмилення правового порядку як елемента соціального порядку в своїй класичній формі мають два напрями, які базуються на різних теоретичних засадах. Представники першого напрямку (XVII–XVIII ст.) виходять із того, що природний стан людини є основою переходу до правового стану взагалі і до публічної влади та публічного права зокрема. Правовий порядок є проєкцією родового індивіда, його природних і соціальних якостей і асоціюється з політичним тілом, спільнотою індивідів, що об'єдналися, яка складається з державних і приватних інститутів, норм і законів, що регулюють суспільне життя. Порядок – це регулятор міжлюдських стосунків, який відкриває можливість філософського осмилення людини як громадянина, її прав і обов'язків.

Ще один напрям сформувався в середині XIX ст., представниками якого були О. Конт, Г. Спенсер, в якості теоретичного обґрунтування для з'ясування ролі людини в структурі порядку виділяє сутнісні

соціальні зв'язки, які детермінують життя суспільства як соціального цілого.

XX століття осмилює широкий пласт теоретичних проблем, які включають в себе культурно-антропологічні засади порядку, динаміку розвитку культури як необхідних умов реалізації людини в соціальному порядку в таких напрямках, як герменевтика, культурна і правова антропологія. В межах цього підходу цікавими є доробки видатного німецького дослідника Макса Вебера, який вважав, що соціальний порядок виявляється базовою проєкцією ідей, що інтегрують суспільне життя. Соціальний порядок визначається релігійними, моральними, правовими началами. Зовнішній для людини порядок поєднується з внутрішнім порядком, який є образами, оціночними судженнями, настановами. Легітимність порядку за М. Вебером «може бути гарантована тільки внутрішньо, а саме: 1) суто афективно: емоційною відданістю; 2) ціннісно-раціонально: вірою в абсолютну значимість порядку як вираження найвищих непреложних істин; 3) релігійно: вірою в залежність блага і спасіння від збереження даного порядку» [2, с. 639].

Історія філософії та філософії права свідчить про доцільність спеціальних досліджень нормативної і ціннісної структур правопорядку через призму осмилення місця і ролі людини в соціальному і правовому порядку, що передбачає вивчення проблем норм, стандартів поведінки людей та їх впливу на процеси адаптації людини до оточуючого світу. В традиційних суспільствах норми і стандарти суспільного життя пов'язують із територію проживання і сфери прояву порядку; в індустріальному суспільстві все це значно ускладнюється за рахунок доповнення існуючих традиційних норм і стандартів інституційними структурами держави і численними видами контролю. Форми реалізації норм і стандартів на основі традицій перестають домінувати при адаптації індивіда до нового середовища індустріального суспільства. Звички, вироблені у результаті багаторазового застосування норм, інколи так вкорінюються в свідомості людей, що при введенні нових стандартів вони ще довгий час виявляються протидіючою силою засвоєння нових норм.

Соціальні норми загалом і правові норми як вид соціальних норм виступають структурним елементом соціального порядку і виражають його функціональну направленість: містять інформацію про послідовність дій соціальних суб'єктів і постають засобами управління і соціального контролю.

Проблемне поле дослідження місця та ролі людини в правовому порядку означено феноменологічною парадигмою соціального порядку. Через осмилення конкретних форм інституціалізації поведінки людини в процесах комунікації розгортається дослідження людини в структурі порядку. Точки перетину комунікативних потоків як різних форм спадкування минулого, інформаційні потоки, які породжуються формами соціального мислення (економічне, політичне, правове тощо) є місцем, в якому людина створює образи соціального порядку, спираючись на традиції.

Що ж таке правовий порядок в цілому? Слідом за Г. Працко виділимо родові ознаки правового порядку як різновиду соціального порядку. По-перше, правовий порядок як підпорядок соціального може мати місце там, де є зведення індивідуальних дій до загальноприйнятих норм, які здатні закріплювати положення суб'єктів в соціальній структурі. По-друге, правовий порядок є особливий вид соціальної стратифікації, яка постійно потребує регламентації та інституалізації. По-третє, правовий порядок виступає способом життєдіяльності індивідів, які складають його, здатних реалізувати життєво важливі потреби, мету і сенс соціального існування [3, с. 61-66].

У цілому, вказані ознаки правового порядку відповідають ідеям Т. Парсонса про принципи виявлення складних функцій стратифікованих систем, які цілком придатні для характеристики системних якостей будь-якого соціального порядку. «Будь-яке системне соціальне явище має бути скоординоване як з універсальними нормами, які визначають статус членства, так і з певним розподілом функцій колективів, статусів і ролей, яке, в цілому, не обов'язково передбачає наявність ієрархії» [4, с. 27].

Відповідно до синергетичного підходу, який є досить поширеним сьогодні у правових дослідженнях, «порядок» є більшим або меншим рівнем впорядкованості, вирішальним фактором, який спрямовує рух до порядку соціальної системи. Умовно цей фактор іменується «параметром порядку», дія якого не завжди безпосередньо управляє розвитком систем. Стосовно права, то через призму правової системи можлива велика кількість варіантів підходів до параметру «порядок». Таким параметром можна вважати законність, справедливість. Звичайно, що цей параметр повинен мати не тільки правову форму, але і такий зміст, який би охоплював всю систему суспільних відносин у їх безпосередній реальності.

Якщо говорити про особливі риси правового порядку, то нам здається, що ними можуть бути:

- 1) високий ступінь належного;
- 2) граничний ступінь організації, яка передбачає обов'язковість виконання ролевих стандартів поведінки, регламентацію та ієрархічність. При цьому на поведінку індивідів активно впливає зовнішня детермінація у вигляді санкцій, дискримінацій;
- 3) наявність програмного управління, яке прагне унеможливити відхилення від нормативної поведінки;
- 4) здатність реалізовувати через систему інститутів, які є легітимними – суд, правоохоронні органи.

Таким чином, правовий порядок є багатограним феноменом завдяки переплетенню в ньому нормативного, змістовного і ціннісного змісту права. В цілому правовий порядок перебуває у відношенні взаємообумовленості з правовою реальністю, яка в широкому розумінні може бути означена як сукупність всіх реально існуючих і бажаних правових феноменів.

Близьким за своїм значенням до поняття «правовий порядок» є поняття «правова реальність». Уведення поняття «правова реальність» стало можливим у результаті осмислення ймовірних відповідей на фундаментальне питання філософії права та юриспруденції «Що таке право?». У результаті з усією очевидністю постає неможливість твердження про локалізацію права винятково в нормах та інститутах. Оскільки право є цілим світом, багатоманітним феноменом, то поняття правової реальності підкреслює динаміку всіх елементів права в їх безпосередньому зв'язку з життям. Механізм функціонування правової реальності зумовлюється людською суб'єктивністю, яка розгортається в єдності здібностей, свідомості і діяльності. Обґрунтування концепції правової реальності дозволяє трактувати право як певний спосіб людського буття. Правова реальність – це динамічне утворення, яке постійно актуалізується в процесі розв'язання як внутрішніх протиріч права (соціальна реальність), так протиріч права з життям (культурна реальність). Таким чином, право є частиною людського життя, а людина є основною ланкою у функціонуванні правової реальності. Людина – «душа» права, носій правових змістів, творець і користувач всієї системи права [5, с. 94].

Сучасний філософ права В. Бачинін вважає, що правова реальність може бути досліджена, виходячи із засад впорядкування світу, через дію чотирьох аристотелівських причин. Для нас в цій концепції найбільш цікавими є діяльнісні причини, які діють як «активно-практичні зусилля конкретних соціальних суб'єктів (індивідів, соціальних груп, державних інститутів) по правовій регуляції соціального життя» [6, с. 8].

Оскільки право є частиною загального порядку, і в той же час право саме є порядком, способом упорядкування, унормування, ієрархізації соціальних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалевський М.М. Сравнительно-историческое правоведение и его отношение к социологии. Методы сравнительного изучения права / М.М. Ковалевський // Сборник по общественно-юридическим наукам. – Вып. 1. – СПб., 1899. – 320 с.
2. Вебер М. Избранные произведения: пер. с нем. / Сост. общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова. – М.: Прогресс, 1990. – 804 с.
3. Працко Г.С. Порядок и человек: опыт социально-философского анализа / Г.С. Працко // Философия права. – 2002. – № 1. – С. 61-66.
4. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
5. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М.: Академический проект, 2000. – 880 с.
6. Бачинин В.А. Морально-правовая философия / В.А. Бачинин. – Х.: Консум, 2000. – 206 с.